

PREGI LÓRÁNT

A BELSŐ MIGRÁCIÓ HATÁSA AZ ETNIKAI
SZERKEZET ÁTALAKULÁSÁRA
DÉL-SZLOVÁKIÁBAN

A népszámlálás egy általában tízévente ismétlődő demográfiai felmérés, amelynek köszönhetően teljes körű képet kaphatunk a lakosság demográfiai, szociális, gazdasági és kulturális összetételéről. A Szlovákiában élő kisebbségek szempontjából a népszámlálás nyilvánosságra hozott eredményei közül kiemelten fontosak a nemzetiségre és az anyanyelvre vonatkozó adatok. Az egyes területeken élő kisebbségek száma, illetve lakosságon belüli aránya határozza meg többek között a kisebbségek érdekérvényesítő képességét a szlovák többséggel szemben, de meghatározó szerepe van számos nemzetiséget érintő törvényben is.

A szlovákiai magyarság szempontjából az ország területén megrendezett utolsó három népszámlálás (2001, 2011, 2021) kedvezőtlen eredményt hozott. A magyarok változatlanul Szlovákia legnagyobb nemzetiségi közösségét alkotják, viszont számuk és arányuk az utolsó harminc évben rohamosan csökkent. 1991-ben még 567 296 személy vallotta magát magyar nemzetiségűnek, azaz az ország 10,76%-a, viszont a 2021-es népszámlálás adatai alapján már csak a Szlovákiában élő személyek 7,75%-a jelölte meg a magyart a nemzetiségre vonatkozó első kérdésnél, ami összesen 422 065 személyt jelent. A magyarság létszáma tehát Szlovákiában az utóbbi három évtizedben 145 ezer fővel, azaz a közösség csaknem negyedével csökkent. A témával foglalkozó legtöbb kutató szerint a drámai fogyás hátterében három meghatározó összetevő áll: a természetes népszaporulat csökkenése, a külföldre irányuló vándorlás és a felgyorsuló asszimilációs folyamatok.

Szlovákiában, hasonlóan a legtöbb környező országhoz, a születések száma¹ és a természetes népszaporulat² az 1970-es évektől kezdve a kétezres évek elejéig folyamatosan csökkenő tendenciát mutatott, az ezredfordulót követően viszont a termékenység

---

1 Mládek Jozef: Stabilizácia populačného vývoja Slovenska na úrovni stacionárnej populácie. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 2008. 50 (1). 63–78, itt: 64–68.

2 Baččík, Miloš: Populácia Slovenska po štvrtstoročí transformácie. *Geografické informácie*, 2014. 18 (1). 5–18, itt: 9–11.

stabilizálódott. Az utóbbi három évben viszont a Covid-19-járvány hatására a természetes szaporodást a természetes fogyás váltotta fel. A szlovákiai magyar lakosság természetes népmozgalma még kedvezőtlenebb, hiszen a halálozások száma már az elmúlt évtizedekben is meghaladta a születések számát.³ Nem mellesleg a termékenységi arányszám (TFR) elmaradása a biológiai reprodukcióhoz szükséges 2,1-es értéktől, illetve az előrehaladott előregeredési folyamatok is a magyar népesség további csökkenését vetítik előre.⁴

A magyarság számának alakulását Szlovákiában a természetes fogyás mellett befolyásolja a hivatalos statisztikában sok esetben meg nem jelenő nemzetközi migráció is, amit Gyurgyík⁵ „*rejtett vándorlásnak*” nevez. A „rejtett vándorlás” azokat a külföldön dolgozó vagy tanuló szlovák állampolgárokat takarja, akiknek külföldön ideiglenes vagy huzamos tartózkodási engedélyük van, de a Szlovák Statisztikai Hivatal mechanikus népmozgalmi statisztikája ezt nem rögzíti.⁶ A szlovákiai kisebbség esetében ezt leginkább a magyarországi közoktatásban részt vevő diákokat,⁷ egyetemi hallgatókat,⁸ illetve a Magyarországon élő szlovák állampolgárokat⁹ jelenti. A Magyarországon tartózkodó szlovák állampolgárok száma a kétezres évek óta folyamatosan növekszik, amiben meghatározó szerepe van Magyarországra és Szlovákia 2004-es uniós csatlakozásának és a két ország közötti határellenőrzés megszűnésének is.¹⁰ A Magyarországra irányuló migráció esetében viszont még fontos megemlíteni, hogy a szlovák állampolgárok számának növekedésében, a szlovákiai magyarság mellett, fontos szerepe van még Pozsony határon átnyúló szuburbanizációs folyamatának is,¹¹ amelynek következtében a Szlovákia fővárosából érkező áttelepülők jelentős határ menti koncentrációja figyelhető meg.¹²

-
- 3 Gyurgyík László: A határon túli magyarok számának alakulása az 1990-es években. *Magyar Tudomány*, 2005. 111 (2). 132–144, itt: 138.
- 4 Tátrai Patrik: A Kárpát-medencei magyar szórványok településszerkezete és főbb demográfiai jellemzői *Kisebbségi Szemle*, 2017. 2 (1). 7–31, itt: 21–23.
- 5 Gyurgyík László: *Népszámlálás 2001*. Kalligram: Pozsony, 2006. 80.
- 6 Novotný, Ladislav – PREGI, Loránt: Selective migration of population subgroups by educational attainment in the urban region of Bratislava. *Geografický časopis*, 2017. 69 (7). 21–39, itt: 24–25.
- 7 PREGI Loránt: A magyarországi közoktatásban részt vevő szlovák állampolgárok területi megoszlása. *Térrületi Statisztika*, 2018. 58 (2). 151–176, itt: 160–172.
- 8 M. Császár Zsuzsanna – Teperics Károly – Köves Kitti: Nemzetközi hallgatói mobilitás a magyar felsőoktatásban. *Modern Geográfia*, 2021, 16 (2). 67–86, itt: 75–76.
- 9 Kincses Áron – Tóth Géza: A szomszédos országokban született népesség területi mintázata Magyarországon, 2011, 2017. *Térrületi Statisztika*, 2020. 60 (2). 155–178, itt: 157.
- 10 PREGI, Loránt – Novotný, Ladislav: Impact of migration and natural reproduction on the development of the Slovak–Hungarian ethnic boundary in eastern Slovakia, 1991–2018. *Regional Statistics*, 2022. 12 (1). 77–103, itt: 92–96.
- 11 Hardi Tamás: Cross-border suburbanisation: the case of Bratislava. In: Csapó Tamás – Balogh András (eds.): *Development of the Settlement Network in the Central European Countries. Development of the Settlement Network in the Central European Countries*. Springer Verlag: Berlin, 2012. 193–206, itt: 201–204.; Kincses Áron – Bálint Lajos: Vándorlási települési hálózatok a Kárpát-medencében. *Térrületi Statisztika*, 2016. 56 (1). 89–108, itt: 94.
- 12 Kincses–Tóth, 2020. A szomszédos országokban született, i.m. 167.

A szlovákiai magyar lakosság számának csökkenéséhez az objektív és mérhető népmozgalmi mutatókon kívül a közvetlenül nem mérhető asszimiláció is hozzájárul.¹³ A magyar lakosság fogyásának okait érintő elemzések nagy része szerint ebben a folyamatban épp az asszimiláció játszik kulcsszerepet és a magyarság fogyása csak másodsorban magyarázható a kedvezőtlen népmozgalmi folyamatokkal. Az asszimiláció mértéke nagyban függ a települések etnikai homogenitásától,¹⁴ illetve a vegyes házasságban élő magyarok részarányától,¹⁵ de az asszimilációval kapcsolatban meghatározó szerepe van a családi háttérnek is.¹⁶ A magyar többségű településeken általában kisebb mértékben észlelhető a nemzetváltás, szemben azokkal a területekkel, ahol a magyar nemzetiség kisebbséget alkot.¹⁷ A vegyes házasságokból született gyermekek esetében érdekes és komplex helyzet alakul ki, ami a nyelvi és kulturális identitásukat illeti. Az ilyen generáció tagjai általában még mindkét szülő anyanyelvén beszélnek, de nagy részük már a többségi nemzethez tartozónak vallja magát.¹⁸ A homogén családi háttérű gyermekek több mint 90%-a továbbra is magyarnak vallja magát később, ellenben a heterogén családból, vagyis vegyes házasságból származó gyermekek esetében ez az arány mindössze 20% körül van.¹⁹ Az identitásváltás mértékét nagyban befolyásoló tényezők közé sorolható még az iskoláztatási nyelv is.²⁰ Nemcsak a vegyes házasságokban élő, de gyakran a magyar szülők is az iskolaváltás során nem magyar oktatási intézményt választanak gyermekeiknek.²¹ Ennek a döntésnek lehetnek gyakorlati okai, például a környező társadalmi-gazdasági tényezők, az elérhető oktatási lehetőségek vagy akár a szülők preferenciái is. Ennek eredményeként azonban azok, akik szlovák tanítási nyelvű iskolákba járnak, gyakran elveszítik kulturális kötődésüket és ennek hatására a nemzeti identitásuk is változhat.²²

A magyar nemzetiségű lakosság lélekszámának alakulásában a szlovák–magyar identitásváltás, a termékenységi tényezők és a rejtett migráció mellett közrejátszik még a

13 Gyurgyík László: A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai a kilencvenes évektől napjainkig, különös tekintettel az ezredforduló utáni évekre. In: Tóth Károly (szerk.): *Hatékony érdekérvényesítést. A Szlovákiai Magyarok Kerekasztala előadásai dokumentumai*. Fórum Kisebbségkutató: Somorja, 2009. 31–40, itt: 32.

14 Tátrai, 2017. A Kárpát–medencei, i.m. 9.

15 Gyurgyík, 2005. A határon túli magyarok, i.m. 138.

16 Gyémánt Richárd: A felvidéki magyarság demográfiai sajátosságai és a szlovák regionalizáció. *Területi Statisztika*, 2006. 2. 196–208, itt: 199.

17 Tátrai, 2017. A Kárpát–medencei, i.m. 9.

18 Gyurgyík, 2005. A határon túli magyarok, i.m. 138.

19 Gyémánt, 2009. A felvidéki magyarság demográfiai, i.m. 199.

20 Uo. 199.

21 Tátrai Patrik: Asszimiláció vagy hibriditás? Értelmezési keretek a Zoborvidék etnikai átalakulásához. *Néprajzi Látóhatár*, 2017. 26 (1–4). 95–112, itt: 104.

22 Gyémánt, 2009. A felvidéki magyarság demográfiai, i.m. 199.

roma kisebbség nemzetiségként való felvétele is a népszámlálási adatlapra,²³ az ismeretlen nemzetiségűek magas aránya, illetve a 2021-es népszámlálás esetében a második nemzetiség megjelölésének lehetősége is. Viszont nem elhanyagolható a gazdasági és társadalmi tényezők szerepe,²⁴ illetve a politikai környezet hatása sem.²⁵

Szlovákiában az utóbbi két évtizedben jelentősen megváltozott a vándormozgalom és a természetes népmozgalom kapcsolata, valamint a népesség területi elhelyezkedésében, illetve a népességszám alakulásában egyre fontosabb szerepet játszik a belső migráció. Tekintettel arra, hogy a migráció szelektív folyamat, a közvetlen népességszámra gyakorolt hatása mellett a migráció nagymértékben befolyásolja a települések demográfiai és szociális összetételét, így az etnikai szerkezetét is.²⁶ Több kutatás eredménye bizonyítja, hogy egyes régiók etnikai térszerkezetének, illetve az egyes települések magyar nemzetiségű lakosság arányának változásában a fent említett folyamatok mellett egyre nagyobb szerepe van a belső migrációnak is.²⁷

Jelen tanulmány célja a Dél-Szlovákia területén zajló migrációs folyamatok időbeli és térbeli trendjeinek elemzése, valamint ezeknek a folyamatoknak, kiemelten a szuburbanizációnak az etnikai szerkezetre gyakorolt hatásának vizsgálata az elmúlt harminc évben. A tanulmány a belső migráció folyamatának és Dél-Szlovákia etnikai összetételének alakulásának területi jellegzetességeit, időbeli változásait térképek és táblázatok segítségével is ismerteti. A vizsgálat elsősorban a szlovákiai magyarság helyzetére összpontosít, kiindulva az egyes népszámlálások és a belső vándorlás adataiból.

-
- 23 Gyurgyík, 2019. A szlovákiai magyarság, i.m. 37.; Korec, Pavol – Ďurček, Pavol – Bačík, Vladimír: Rómovia sú na Slovensku už 700 rokov; ich počet, rozmiestnenie a vzťah k vybraným spoločenským javom. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 2022. 66 (2). 125–163, itt: 126.
- 24 Horbulák Zsolt – Demeter Gábor: A szlovákiai magyar közösség létszáma és területi mintázata a 2021. évi népszámlálás alapján. *Térületi Statisztika*, 2023. 63 (2). 207–233, itt: 217–226.
- 25 Gyurgyík László: *Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében*. Kalligram: Pozsony, 2004.
- 26 Pregi, Loránt – Novotný, Ladislav: Selective migration of population in functional urban regions of Slovakia. *Journal of Maps*, 2019. 15 (1). 94–102, itt: 94.
- 27 Novotný, Ladislav – Pregi, Loránt: Changes in ethnic structure of population in the light of recent trends of migration–natural reproduction. *Geographica Pannonica*, 2015. 19 (4). 194–211, itt: 204–209.; Majo, Juraj: „Daj Slovákovi nocľah a vyženie ťa z domu” - zmeny etnických pomerov v zázemí Bratislavy pod vplyvom suburbanizácie. In: Šveda, Martin – Šuška, Pavel (eds.): *Suburbanizácia 2: Sondy do premien zázemia Bratislavy*. Geografický ústav SAV: Pozsony, 2020. 195–215, itt: 202–212.; Pregi–Novotný, 2022. Impact of migration, i.m. 92–96.

Módszertan

A vizsgált térség bemutatása

Szlovákiai magyarság településterülete viszonylag egységes és folyamatos, azonban alapvetően négy nagyobb tömbterületre osztható.²⁸ Tekintettel arra, hogy ez a településterület az ország déli, főként a magyar–szlovák államhatárral közvetlenül is érintkező közigazgatási egységek területén helyezkedik el, a kutatás nem az egész országterületre, hanem csak egy adott régióra, Dél-Szlovákia területére összpontosít. A Szlovákiában élő magyar nemzetiségű lakosság vizsgálatakor a kutatók Dél-Szlovákia esetében eltérő földrajzi területet határoznak meg.²⁹ A tanulmányban, elsősorban földrajzi szempontok adták a kiindulási alapot, így Dél-Szlovákia alatt azok a közigazgatási egységek értendők, ahol a magyar lakosság száma és aránya jelentősnek tekinthető, beleértve Pozsonyt és Kassát is, mivel mindkét város kiemelkedő jelentőségű része Dél-Szlovákia térszerkezetileg összefüggő településhálózatának (1. ábra). A tanulmány tehát 25 járással foglalkozik; nyugatról kelet felé haladva ezek a következők: Pozsonyi I–V, Szenci, Dunaszerdahelyi, Galántai, Komáromi, Vágsellyei, Érsekújvári, Nyitrai, Lévai, Nagykürtösi, Losonci, Rimaszombati, Nagyrőcei, Rozsnyói, Kassa-vidéki, Kassai I–IV, Tőketerebesi és Nagymihályi járások. Ennek a régiónak a területe 2021-ben 16 588,5 km² (Szlovákia területének 33,8%-a), népessége pedig 2 218 992 fő volt, azaz Szlovákia lakosságának 40,7%-a.

A kutatás nem csupán Dél-Szlovákia teljes területére összpontosít, hanem külön vizsgálja a belső migráció változó folyamatait és annak hatását az etnikai összetételre, mind regionális, mind pedig helyi szinten. Emellett figyelembe veszi az etnikailag homogén és vegyes lakosságú területeket is. Tanulmányomban a regionális szintet a 4 területi egységgel (Pozsony, Nyugat-Szlovákia, Közép-Szlovákia és Kelet-Szlovákia régió), a helyi szintet pedig a településekkel azonosítottam be.

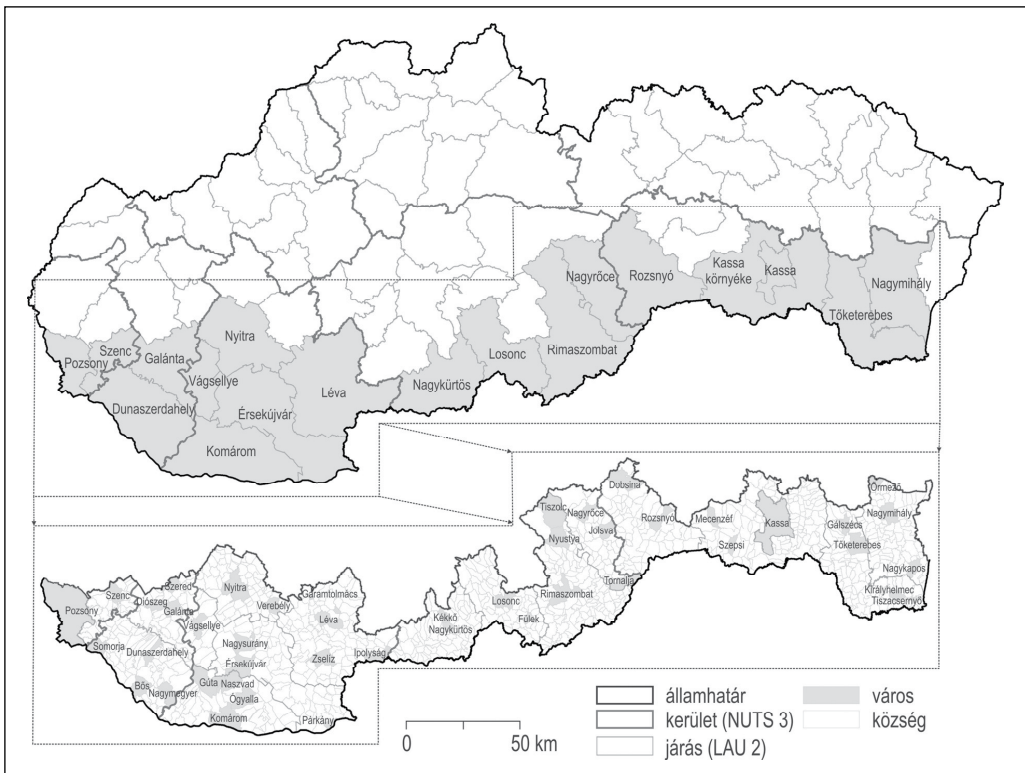
A négy vizsgált régiót a NUTS 2-es regionalizáció alapján határoztam meg és a következő közigazgatási egységek alkotják:

- 1) Pozsony régió: öt járás (Pozsonyi I–V, Szenci) és 30 település, ezen belül 2 város (Pozsony 17 városrészből áll, azonban a kutatás során egyetlen területi egységként kezelem a szlovák fővárost) alkotja;

28 Kocsis Károly: A magyar etnikai térszerkezet változásai a honfoglalástól napjainkig. *Tér és Társadalom*, 1996. 10 (1). 79–94, itt: 91.; Gyurgyík László: A szlovákiai magyarság társadalmi szerkezetének alakulása 1980–2001 között. *Korall*, 2004. 18. 155–176, itt: 170.; Gyémánt, 2009. A felvidéki magyarság demográfiai, i.m. 197.

29 Horbulák Zsolt – Demeter Gábor: Dél-Szlovákiai meghatározása a szlovákiai magyar tudományos életben. *Történeti Földrajzi Közlemények*, 2022. 10 (1–2). 111–131, itt: 118–122.

- 2) Nyugat-Szlovákia régió: két kerület (Nagyszombati és Nyitrai) hét járása (Dunaszerdahelyi; Galántai, Komáromi, Vágsellyei, Érsekújvári, Nyitrai, Lévai), 20 város és 217 falu tartozik ide;
- 3) Közép-Szlovákia régió: Besztercebányai kerület négy járása (Nagykürtösi, Losonci, Rimaszombati, Nagyrőcei) és 277 település (ebből 10 város) alkotja;
- 4) Kelet-Szlovákia régió: összesen nyolc járást (Rozsnyói, Kassa-vidéki, Kassai I–IV, Tőketerebesi, Nagymihályi), 12 várost (Kassát 22 városrész alkotja, viszont hasonlóan Pozsonyhoz, Kassát is egyetlen területi egységként kezelem) és 325 falut foglal magába.

1. ábra: A vizsgált térség földrajzi elhelyezkedése és közigazgatási tagolódása
Forrás: a Szlovák Köztársaság területi és közigazgatási felosztása a Szlovák Köztársaság
Belügyminisztériuma által közölt adatai alapján saját szerkesztés

A vizsgált térség etnikai térszerkezetének meghatározása

A szlovákiai magyarság etnikai térszerkezetének kialakulását a 20. században elsősorban politikai események és az államhatárok átalakulása, majd később migrációs és asszimilációs folyamatok határozták meg leginkább.³⁰ A nemzetiségi változások vizsgálata és az etnikai térszerkezet kutatása a magyar etnikai földrajz egyik központi témája. Az elmúlt harminc évben Dél-Szlovákia etnikai térszerkezetének változásával és feltárásával számos kutatás és tanulmány foglalkozott.³¹ Az etnikai térszerkezetet feltáró kutatások egyik legfontosabb elméleti-módszertani eleme a vizsgált települések népességének nemzetiségi vagy anyanyelvi megoszlását tükröző kategorizálása. A témával foglalkozó kutatások túlnyomó részében a kategóriarendszereket a népszámlálási adatokat felhasználva a nemzetiségi megoszlás arányai alapján határozták meg, viszont az egyes kategóriák kialakítására és az etnikai térszerkezet statisztikai és térképi ábrázolására számos módszer áll rendelkezésre.

A kutatásomban az etnikai térszerkezet meghatározásakor a nemzetiségi arányok szerinti osztályozásból indultam ki és a vizsgált területeket (Dél-Szlovákia, Pozsony régió, Nyugat-Szlovákia régió, Közép-Szlovákia régió, Kelet-Szlovákia régió) etnikai szempontból még három egységre osztottam³² (2. ábra):

- 1) szlovák többségű etnikai terület: ide azokat a településeket sorolom, ahol a lakosság (az etnikumokról nem nyilatkozókkal korrigált) több mint 75%-ban szlovák nemzetiségű;

30 Kocsis, 1996. A magyar etnikai térszerkezet változásai, i.m. 84–91.; Kocsis Károly – Tátrai Patrik – Agárdi Norbert – Balizs Dániel – Kovács Anikó: *A Kárpát-Pannontérség változó etnikai arculata a 15. század végétől a 21. század elejéig*. MTA CSFK Földrajztudományi Intézet: Budapest, 2015. 1–35, itt: 6–9.

31 Farkas György: A népesség nemzetiségi megoszlásának változási tendenciái a lévai járásban 1880–1980 között. *Területi Statisztika*, 1998. 38 (1). 44–64.; Keményfi Róbert: *A gömöri etnikai térmozaik*. Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó: Komárom–Dunaszerdahely, 2002.; Farkas György: *Etnikai változások a lévai járásban (1880–2001)*. In: Perczel György – Szabó Szabolcs (szerk.): *100 éve született Mendöl Tibor*. Trefort: Budapest, 2005. 233–245.; Tátrai Patrik: A Nyitrai járás etnikai földrajza. *Földrajzi Értesítő*, 2005. 54 (3–4). 317–344.; Kocsis Károly – Bottlik Zsolt – Tátrai Patrik: *Etnikai térfolyamatok a Kárpát-medence határainkon túli régióiban (1989–2002)*. Budapest: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2006.; Tátrai Patrik: *Etnikai térszerkezet és etnikai identitása Nyitrai járásban. Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2009. 11 (2). 56–78.; Tátrai, 2017. *A Kárpát-medencei, i.m.*; Farkas György: *Etnikai tömbök kutatása regionális közelítésben. Dél-Szlovákia két magyarlakta térségének példáján. Kárpát-haza Szemle*, 2020. (1–2). 53–61.

32 Majo, Juraj – Kusendová, Dagmar: *Vývoj etnickej hranice v okrese Galanta. Geografický časopis*, 2007. 59 (3). 251–263, itt: 251–255.; Majo Juraj: *Slováci a Maďari v zmiešaných rodinách. Niekoľko postrehov o reprodukcii etnicít v kontaktnom priestore*. In: Andrásko, Ivan – Ira, Vladimír – Kallabová, Eva (eds.): *Časovo-priestorové aspekty regionálnych štruktúr ČR a SR*. Geografický ústav SAV: Bratislava, 2011. 69–74, itt: 69.; Pergi–Novotný, 2022. *Impact of migration, i.m.* 83.

- 2) etnikailag vegyes lakosságú terület: ezeken a településeken a szlovák vagy a magyar nemzetiségű lakosság aránya (az etnikumokról nem nyilatkozókkal korrigált) nem éri el a 75%-ot, ezek a települések alkotják a szlovák–magyar etnikai határt;
- 3) magyar többségű etnikai terület: ebbe a kategóriába azok a települések tartoznak, ahol a magyar kisebbséghez tartozók alkotják a többséget, vagyis a lakosság (az etnikumokról nem nyilatkozókkal korrigált) több mint 75%-a magyar nemzetiségű.

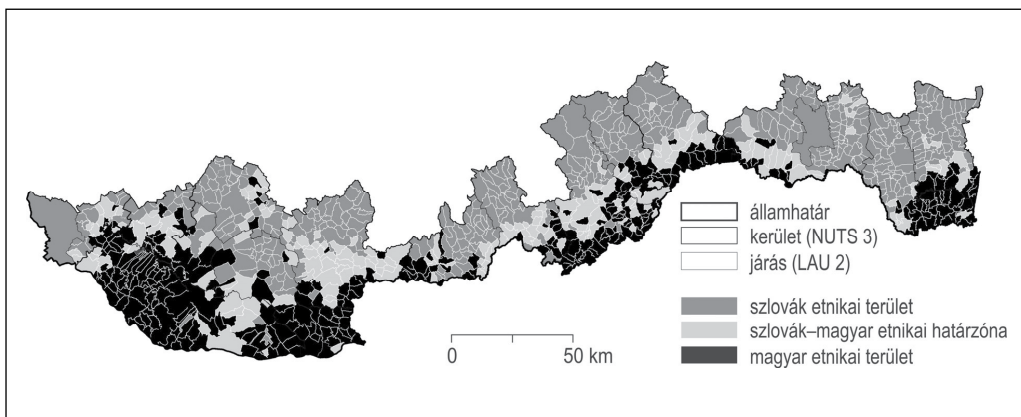
Az etnikai határ fogalma az etnikai földrajzi szakirodalomban többféleképpen értelmezhető,³³ attól függően, hogy milyen szempontokat és módszereket alkalmazunk a kérdés megközelítésére. Az etnikai határt nem két nemzetiséget egymástól elválasztó egyszerű vonalként, hanem egyfajta érintkezési zónaként értelmezem, ami két homogén etnikai tömb között helyezkedik el, és ahol az egyes etnikai csoportok nyelvi és kulturális kölcsönhatásai különösen erősek.³⁴ Az etnikai határ az egyes térképeken egy kiterjedt területsávként jelenik meg. Ennek megfelelően az etnikailag vegyes lakosságú terület megnevezésére a tanulmányban az etnikai határzóna vagy etnikai kontaktzóna kifejezést használom majd.

Az etnikailag homogén és vegyes lakosságú területek belső vándorlási folyamatainak, illetve a migráció etnikai térszerkezetre gyakorolt hatásának elemzése során az egyes vizsgált területekhez tartozó településeket az 1991-es népszámlálási eredmények alapján határoztam meg. Ez a besorolás időben tehát stabil volt, és nem változott az aktuális népszámlálások szerint. Ennek köszönhetően nemcsak a két egymást követő népszámlálás, de 1991 és 2021 között is elemzésre kerültek az egyes vizsgált mutatók.

33 Siwek, Tadeusz: *Česko – polská etnická hranice*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996. 11–12.; Siwek, Tadeusz: Příspěvek ke zkoumání etnické hranice. *Geografie*, 1999. 104 (1). 1–12, itt: 1.; Ilyés Zoltán: A határ paradigmája a társadalomtudományokban. In: Kovács Nóra – Osvát Anna – Szarka László (szerk.): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III*. Akadémiai Kiadó: Budapest, 2004. 9–15, itt: 10–11.; Kocsis Károly: A politikai és az etnikai földrajz határértelmezései. In: Kovács Nóra – Osvát Anna – Szarka László (szerk.): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2004. 23–28, itt: 24–26.

34 Ilyés, 2009. A határ paradigmája, i.m. 10.; Majo, 2011. Slováci a Mađari v zmiešaných rodinách, i.m. 69.

2. ábra: A vizsgált térség etnikai szerkezete 1991-ben

Forrás: az 1991. évi népszámlálás Szlovák Statisztikai Hivatal által közzétett adatai alapján saját szerkesztés

Az elemzés során felhasznált adatforrások és statisztikai mutatók

A tanulmány a belföldi vándorlásra fókuszál, vagyis kizárólag az országon belüli vándorlásokat vizsgálja. Habár bizonyos településeken a nemzetközi vándorlás mértéke is figyelemreméltó,³⁵ a népesség területi elhelyezkedésére és a népességszám alakulására jóval kisebb hatást gyakorol, mint a belföldi vándorlás.³⁶

Az elemzés alapvetően három statisztikai adatforrásra támaszkodik. A települések népességszámának éves adatait a Szlovák Statisztikai Hivatal népmozgalmi statisztikája tartalmazza. A belső vándorlási folyamatok elemzése során a Szlovák Statisztikai Hivatal nem nyilvános és tudományos célokra felhasználható, anonimizált mikroadat-állományát használtam fel, amely részletes információkat tartalmaz az egyes települések közötti állandó vándorlási mozgásokról (oda-el keresztábra) 1996 és 2020 közötti időszakban, beleértve az elvándorlás és az odavándorlás helyét (a vándorló korábbi és új hivatalos lakóhelyét), a vándorló korát, nemét és iskolai végzettségét. Az adatforrás a népszámlálási adatokkal ellentétben lehetővé teszi a belső vándorlási mintázatok részletesebb vizsgálatát két census közti időszakban is, hiszen egy személy a két népszámlálás között akár többször is megváltoztathatta a lakóhelyét. Annak ellenére, hogy az anonimizált mikroadat-állomány Szlovákiában a legrészletesebb és legmegbízhatóbb adatforrásnak tekinthető, az elemzés

35 Beňová, Zuzana – Brocková, Katarína: Factors Affecting Migration Destination Choices of International Migrant Workers in Slovakia. *Geographia Cassoviensis*, 2022. 16 (2). 113–129, itt: 121–124.

36 Novotný, Ladislav – Pergi, Loránt – Novotná, Jana: East-west or up the urban hierarchy? Internal migration patterns in Slovakia since post-socialist transformation to COVID-19 pandemic. *Eurasian Geography and Economic*, 2023.

során fontosnak tartom figyelembe venni az adatállomány lehetséges hiányosságát, amely befolyásolhatja a kutatási eredmények általánosítását. A 253-as számú törvény³⁷ alapján Szlovákiában belföldi vagy belső migrációról akkor beszélünk, ha az országhatáron belül településhatárt átlépő lakóhely-változtatásra kerül sor. Az adatforrás tehát csak az állandó vándorlást rögzíti, vagyis amikor a vándorló lakóhelyét elhagyva, más településen lévő lakást jelöl meg lakóhelyéül az önkormányzati bejelentő lapon. Az adatállomány nem tartalmazza az ideiglenes vándorlást és azokat a „rejtett” vándorlási mozgásokat, amikor a vándorló lakóhelyet fenntartva változtat lakást vagy költözik más településre. A vándorlási mozgások, illetve a migrációhoz kapcsolódó szereplők egy bizonyos része így rejtve marad a nem regisztrált migráció különféle formái alatt.³⁸ Az, hogy valaki egy adott településen tartózkodik, de a hivatalos lakcíme nincs oda bejelentve (sok esetben a bürokrácia és a hosszadalmas folyamat miatt) az ország egyes régióiban, például a Pozsonyi agglomerációban tömeges lehet.³⁹ Dél-Szlovákia etnikai szerkezetének és az egyes települések etnikai összetételének elemzésekor a legutóbbi négy népszámlálás eredményeiből indulok ki (1991, 2001, 2011 és 2021).

A népszámlálási adatok elemzése során két módszertani kérdés is felmerült. Egyrészt az utolsó két népszámlálás során a lakosság jelentős része nem válaszolt a nemzeti és anyanyelvi hovatartozásra vonatkozó kérdésekre, emellett a 2021-es népszámlálás lehetővé tette még egy második nemzetiség megjelölését is.

A 2011-es népszámlálás adatai alapján az ismeretlen nemzetiségűek a lakosság 5,4%-át tették ki. 2021-ben az ismeretlenek aránya pedig már 5,7% volt. Mivel számos vizsgált területen és településen a nemzeti hovatartozás kérdésére nem válaszolók aránya magas volt, ami pedig nagymértékben befolyásolhatta a magyar lakosság arányának csökkenését, ezért a négy népszámlálás során az ismeretlen nemzetiségűeket a települések lakosságának nemzetiségi összetételének arányai alapján osztottam szét az egyes nemzetiségek között.

A 2021. évi népszámlálás adatai szerint első nemzetiségként 422 065 fő, a második nemzetiséget érintő kérdésként pedig 34 089 fő jelölte be a magyart, vagyis összesen 456 154 szlovák állampolgár vallotta magát magyar nemzetiségűnek. A magyar nemzetiséget elsőként megjelölők közül 39 341 lakos tüntetett fel második nemzetiséget, legtöbb esetben szlovákot (19 031 fő) vagy romát (11 402 fő). A 2021-es népszámlálás eredménye ennek következtében többféleképpen értelmezhető, de a változó módszertan miatt nem közvetlenül összehasonlítható az előző három népszámlálás adataival. Az elemzés során a 2021-es

37 Tt. 253/1998. Szlovák Köztársaság állampolgárai tartózkodási helyének bejelentéséről és a Szlovák Köztársaság lakosságának nyilvántartásáról.

38 Bezák, Anton: Vnútornej migrácie na Slovensku: súčasné trendy a priestorové vzorce. *Geografický časopis*, 2006. 58 (1). 15–44, itt: 18.; Šveda, Martin – Podolák, Peter: Fenomén neúplnej evidencie migrácie v suburbánnej zóne (na príklade zázemia Bratislavy). *Geografický časopis*, 2014. 66 (2). 115–132, itt: 116.

39 Šveda–Podolák, 2014. Fenomén neúplnej evidencie, i.m. 123–128.

adatok esetében ezért csak azokat a szlovák állampolgárokat vettem figyelembe, akik a magyar nemzetiségét elsőként jelölték be.

A magyar lakosság arányának változásának elemzéséhez egy egyszerű mutatót alkalmaztam, amely a magyar lakosság százalékos arányát fejezi ki a vizsgált terület össznépességéhez viszonyítva. Dél-Szlovákia belső vándorlási folyamatait a nettó migrációs arányszámot (a belföldi vándorlási mérleg ezer lakosra jutó arányát) felhasználva vizsgáltam. A kutatás során a belső migrációnak az etnikai összetételre gyakorolt hatása, vagyis az egyes változók közötti összefüggések a Pearson-féle korrelációs együttható⁴⁰ kiszámításával lettek meghatározva. A Pearson-féle korreláció azt vizsgálja, hogy két vagy több változó között van-e összefüggés (a kutatás esetében a vándorlási folyamatok alakulásában és a magyar lakosság arányának változásában), és ha igen, az mennyire szoros. A kapcsolat szorossága mellett meg lehet határozni a két változó mennyiség (függő [eredmény] és független [magyarázó] változó) közötti kapcsolat irányát is.

Dél-Szlovákia belső vándorlási folyamatai

1989 után Szlovákiában, hasonlóan a többi közép- és kelet-európai posztoszocialista országhoz, alapvető társadalmi-gazdasági paradigmaváltás következett be. Ez nagymértékben érintette nemcsak a nemzetközi, de a belső vándorlást is. A szocialista rendszer bukását követően Szlovákia belső vándorlási folyamataiban a korábbi évtizedekhez viszonyítva jelentős változásokat figyelhettünk meg. Az 1980-as évek közepétől fokozatosan csökkenő vándorlási volumenek és arányszámok mellett a bársonyos forradalmat követően már teljesen megfordultak a vándorlási irányok is. Az előzőleg kevés célterületre, leginkább kerületi és járási városokba, illetve a fontosabb ipari területekre irányuló vándorlást, azaz a koncentrációt, a dekoncentráció váltotta fel. Emellett az 1990-es években jelentősen megtorpantak az urbanizációs folyamatok, így a faluról a városba irányuló vándorlás helyét, a városokból történő kivándorlás, vagyis a szuburbanizáció vette át. A szuburbanizáció nemcsak a városi lakosság a város környékére történő kiköltözését jelenti, hanem a folyamat során az ország más területeiről érkező bevándorlók is a város közvetlen vonzáskörnyezetében található településekre költözését is.⁴¹ A szuburbanizáció taszító (*push*) tényezői közé elsősorban a városi zsúfoltság és szennyezettség, a zaj és egyéb környezeti ártalmak, a sűrű forgalom, valamint az alacsonyabb életszínvonalnak a percepciója sorolható. Ellenben a folyamatot vonzó (*pull*) tényezők között

40 Cohen, Jacob: *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Academic Press: London, 1977.

41 Hardi Tamás: Szuburbanizáció jelenségek Győr környékén. *Tér és Társadalom*, 2002. 16 (3). 57–83, itt: 57.

említhető a tágasabb lakhatási tér, a frissebb levegő, a természet közelsége, valamint az alacsonyabb ingatlanárak vagy a kedvezőbb adófeltételek.⁴² A szuburbanizációs folyamatok egyik területi és települési sajátossága a városszétfolyás, aminek a megnevezésére gyakran használjuk az angol *urban sprawl* kifejezést⁴³ is. Emellett a szuburbanizáció az egyik meghatározó okozója a napi ingázás jelenségének⁴⁴ is.

Az elmúlt évtizedekben számos kutatás⁴⁵ feltárta, hogy a kelet-közép-európai szuburbanizáció több szempontból eltér az Észak-Amerikában és Nyugat-Európában megfigyelhető folyamatoktól. A szuburbanizációban részt vevő és a folyamatot kiváltó tényezők alapján különbséget kell tennünk a nyugati típusú szuburbanizáció és „szegények szuburbanizációja” között. Az első folyamatban elsősorban a városok lakótelepeiről kiköltöző fiatal és magasabb társadalmi státuszú családok vesznek részt, akik panellakásaikat a városkörnyéki falvakban újonnan épített családi házakra cserélték le. A poszt szocialista országokban viszont megfigyelhető a szuburbanizáció egy másik típusa is, amely során a lakosság egy bizonyos része a magas megélhetési költségek miatt költözik ki a városból.⁴⁶ Ebbe a csoportba az alacsony státuszú lakosság és szerény bevétellel rendelkezők (főleg nyugdíjasok) tartoznak, akik egyfajta túlélési stratégiaként hagyják el a túlságosan drága városokat és telepednek le az olcsóbb falusi térségekben, ily módon kompenzálva a dráguló megélhetési költségeket.

Fontos viszont megemlíteni, hogy Szlovákia belső vándorlási folyamatait nem csak a szuburbanizáció e két típusa határozza meg. A rendszerváltást követően a vándormozgalom ütemét és jellegét nagyban befolyásolták a helyi gazdasági és társadalmi tényezők is, de az egyes régiók, illetve települések országon belüli területi elhelyezkedése is. A vándorlási irányok egyértelműen követték az ország egyes régiói közötti fejlettségi különbségeket, azaz a fejletlen→fejlett (vagy periféria→centrum) útvonalat, amelynek következtében 1990 után a keletről nyugat felé történő vándorlási mozgás vált dominánssá.

42 Pásztor Gyöngyi: Kertvárosi élet: álom vagy átok? *Korunk*, 2016. 1. 9–16, itt: 12.

43 Kovács Zoltán – Farkas Jenő Zsolt – Lennert József – Szabó Balázs – Egedy Tamás: Az urban sprawl (városi szétterülés) és a területhasználat változásának vizsgálata a budapesti városrégióban – múlt, jelen, jövő. *city.hu Várostudományi Szemle*, 2022. 2 (3). 53–74, itt: 56.

44 Egedy Tamás: A kelet-közép-európai városrégiók átalakulása a posztfordi korban – elméleti alapok. *Földrajzi Közlemények*, 2021. 145 (4). 354–368, itt: 359.

45 Brown, David – Schafft, Kai Arthur: Population deconcentration in Hungary during the post-socialist transformation. *Journal of Rural Studies*, 2002. 18 (3). 233–244, itt: 241–243.; Hirt, Sonia: Suburbanizing Sofia: characteristics of post-socialist peri-urban change. *Urban Geography*, 2007. 28 (8). 755–780, itt: 758–760.; Kährlik, Anneli – Tammatu, Tiit: Population composition in new suburban settlement of the Tallinn metropolitan area. *Urban Studies*, 2008. 45 (5–6). 1055–1078, itt: 1057.

46 Vasárus Gábor László: Városhatáron belüli szuburbanizáció Magyarországon – egy paradoxon feltárása. *Területi Statisztika*, 2022. 62 (4). 379–404, itt: 391.

Az 1. táblázat alapján egyértelműen kijelenthető, hogy Dél-Szlovákia belső vándorlási folyamataiban a migráció gazdasági meghatározottsága került elsősorban előtérbe. Az Eurostat adatai szerint a Pozsonyi régió gazdasági teljesítményét és fejlettségét figyelembe véve az utóbbi csaknem másfél évtizedben Európa legfejlettebb régiói közé tartozott.⁴⁷ A szlovák főváros, illetve közvetlen környékének politikai-államigazgatási, oktatási, kulturális, valamint gazdasági jelentősége nagyban meghatározza nemcsak az országot, de Dél-Szlovákia belföldi vándormozgalmának strukturális és területi sajátosságait is. A Pozsonyi régióban a kilencvenes évek elején még negatív vándorlási egyenleg volt tapasztalható, amely az utóbbi két évtizedben már jelentős vándorlási nyereséggé alakult. A vándorlási nyereség népességre vetített aránya a vizsgált időszakban a szlovák etnikai terület esetében volt a legjelentősebb, viszont a migráció meghatározó szerepet játszott a magyar többségű etnikai terület népességnövekedésében is. Vándorlási nyereség figyelhető meg a Nyugat-Szlovákia régióban is, ami leginkább a magyar etnikai területhez tartozó települések nagyobb vándorlási nyereségének köszönhető. Közép- és Kelet-Szlovákia déli járásainak gazdasági helyzete hosszú távon kedvezőtlen,⁴⁸ amely jelentősen befolyásolja a vándorlási folyamatokat is. Ezen járások az ország hagyományos elvándorlási térségei közé sorolhatók, a Kassa-vidéki járás kivételével, amely Kassa szuburbanizációs folyamatainak és gazdasági helyzetének köszönhetően az utóbbi években vándorlási nyereséget ért el. Közép- és Kelet-Szlovákia régióiban a három vizsgált etnikai terület esetében jelentős különbség nem figyelhető meg.

---

47 Bánki Bence: Dél-Szlovákia, az elhanyagolt régió? Szlovákia magyarlakta területeinek gazdasági teljesítménye a politika árnyékában. *Kisebbségi Szemle*, 2022. 7 (1). 27–59, itt: 40.

48 Uo. 40.

	1996–2000	2001–2010	2011–2020	1996–2020
Pozsony régió	-0,75	1,92	7,55	3,66
szlovák etnikai terület	-1,05	1,13	6,44	2,82
szlovák–magyar etnikai határzóna	4,33	13,70	21,47	15,71
magyar etnikai terület	5,53	14,73	17,56	14,43
Nyugat-Szlovákia régió	1,28	1,24	0,37	0,90
szlovák etnikai terület	0,81	-0,44	-1,42	-0,57
szlovák–magyar etnikai határzóna	0,61	0,32	0,75	0,55
magyar etnikai terület	2,59	4,40	2,38	3,23
Közép-Szlovákia régió	0,30	-0,86	-2,13	-1,14
szlovák etnikai terület	0,30	-1,26	-2,70	-1,51
szlovák–magyar etnikai határzóna	-0,40	-1,19	-2,19	-1,43
magyar etnikai terület	1,43	0,79	-0,52	0,37
Kelet-Szlovákia régió	0,07	-0,64	-0,92	-0,62
szlovák etnikai terület	-0,26	-0,87	-0,86	-0,74
szlovák–magyar etnikai határzóna	0,82	-0,70	-1,41	-0,70
magyar etnikai terület	1,83	1,56	-0,61	0,75
Dél-Szlovákia	0,35	0,61	1,37	0,86
szlovák etnikai terület	-0,22	-0,14	1,27	0,41
szlovák–magyar etnikai határzóna	0,70	0,70	1,43	0,99
magyar etnikai terület	2,35	3,59	1,70	2,59

1. táblázat: A vizsgált területek nettó migrációs arányszámának alakulása

Forrás: a mechanikus népmozgalmi statisztika és anonimizált mikrodát-állomány Szlovák Statisztikai Hivatal által közölt adatai alapján saját szerkesztés

Ha a nettó migrációs arányszámot a települési szintre vetítjük, akkor a vándorlási folyamatokban az egyes régiók gazdasági fejlettsége, illetve a keletről nyugat felé történő vándorlás mellett jól megfigyelhető a szuburbanizáció jelensége is, amelynek megjelenését

egyértelműen jelzi a falvak és a városok vándorlási egyenlege közötti különbség (3. ábra). A szuburbanizáció és az ezzel járó városszétfolyás elsősorban a pozsonyi városrégióban jelent meg (beleértve a Szenci, Dunaszerdahelyi, Galántai, de a Vágsellyei járás egyes településeit is), de ez a szuburbanizáció folyamata eltérő mértékben több, Dél-Szlovákiában található nagy és kisebb város (Nyitra, Érsekújvár, Léva, Losonc, Rimaszombat, Rozsnyó, Kassa, Tóketerebes, Nagymihály) közvetlen vonzáskörzetében is megfigyelhető.

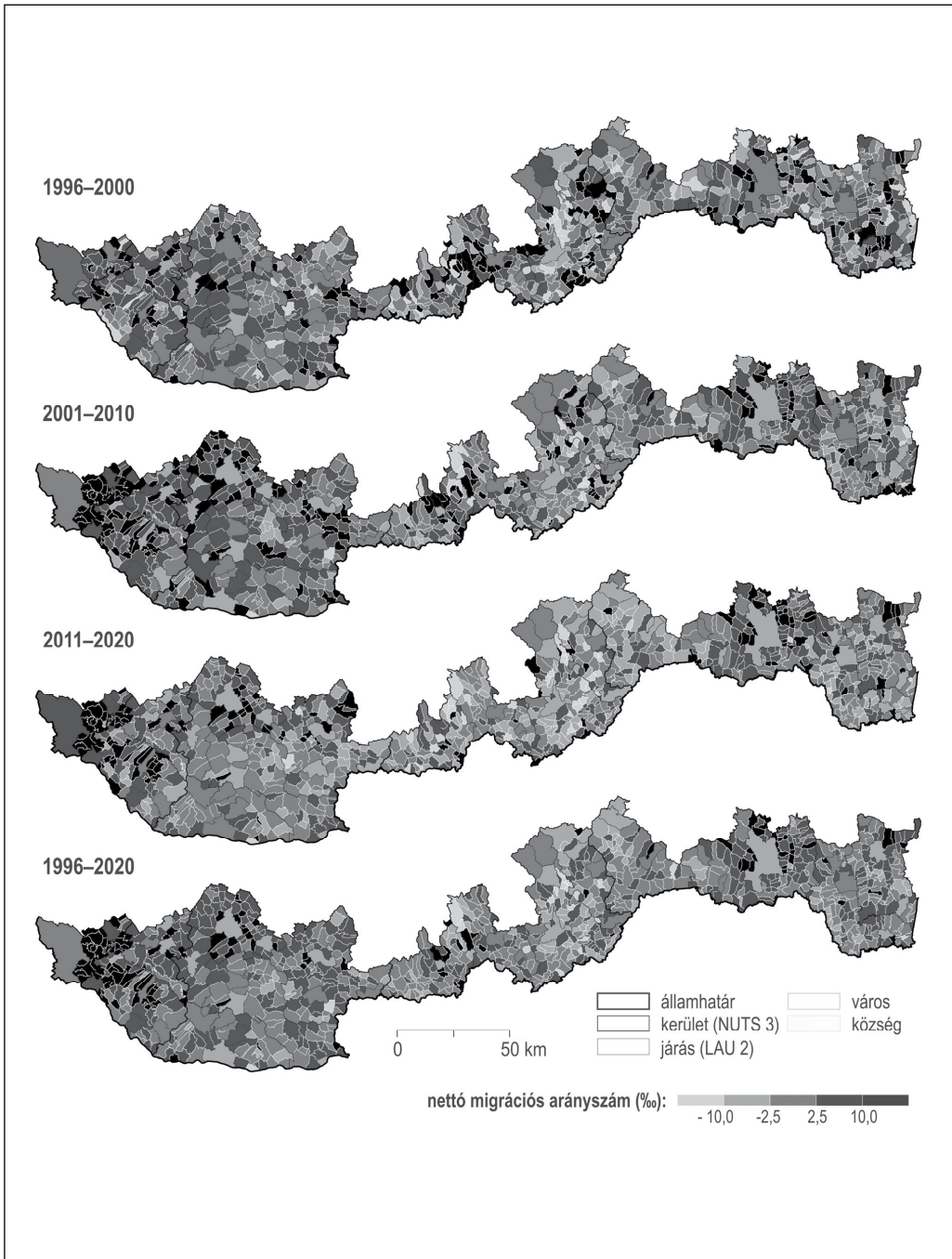
A szlovák főváros gazdasági fejlettsége viszont nem csak a környező járások településeinek migrációs folyamatait határozza meg. A Pozsonyból kiköltözők, illetve az ország más régióiból érkező bevándorlók sok esetben a pozsonyi agglomeráció határain túl található vidéki településekre költöznek, amelynek eredményeként a fővárostól távol található, periférikus térségekben is vándorlási többlet jelenik meg. A pozsonyi városrégióban tehát a szuburbanizáció mellett egy másik folyamat, a dezurbanizáció is jelen van. A dezurbanizáció a városnövekedés harmadik szakasza, amely a városi lakosság abszolút dekoncentrációját jelenti. A pozsonyi városrégióban tapasztalt dezurbanizáció ugyanakkor nem rendhagyó, mivel a folyamatban nem a magasabb státuszú városi középosztály tagjai, hanem elsősorban az általános iskolai végzettséggel rendelkezők, illetve nyugdíjasok vesznek részt.⁴⁹ A pozsonyi agglomerációban tehát a dezurbanizáció nem a jóléti típusú migrációra korlátozódik, a folyamatot legfőképpen az alacsony státuszú lakosság városrégióból történő kiszorítása jellemzi.

Dél-Szlovákia vándorlási folyamatai, elsősorban a kétezres évek közepétől arra engednek következtetni, hogy a belső migráció etnikai szerkezetre gyakorlat hatása jelentős. Főleg Pozsonyban és Kassán, de a fent említett többi városban is alacsonyabb a magyar nemzetiségű lakosság aránya, mint a környező településeken. Ennek következtében valószínűsíthető, hogy a városokból a környező magyarlakta falvakba irányuló migráció, elsősorban a pozsonyi és a kassai városrégióban, jelentős mértékben megváltoztathatja a települések etnikai összetételét.

A szuburbanizációval kapcsolatban még fontos megemlíteni, hogy a folyamatban elsősorban a városokból kikötöző fiatal családok vesznek részt, nem mellesleg a vándorlók átlagéletkora általában alacsonyabb, mint a falvakban élő lakosságé. A városból vidékre történő migráció tehát lényegesen befolyásolhatja a születések arányát és a természetes népmozgalmi folyamatokat, ennél fogva a szlovák lakosság arányának növekedését is az adott településeken. Mivel az asszimiláció mértéke és a vegyes házasságok aránya is nagyban függ a települések etnikai homogenitásától, a szlovák lakosság folyamatos térnyerése a vegyes házasságkötés esélyének és ennek eredményeképp az asszimiláció mértékének a növekedését is jelenti.

49 Novotný, Ladislav – Pergi, Lóránt: Región len pre mladých a vzdelaných? Selektívna migrácia vo funkčnom mestskom regióne Bratislava podľa veku a vzdelania. In: Šveda, Martin – Šuška, Pavel (eds.): *Suburbanizácia 2: Sondy do premien zázemia Bratislavy*. Geografický ústav SAV: Pozsony, 2020. 134–159, itt: 151.; Pergi–Novotný, 2022. Impact of migration, i.m. 92–96.

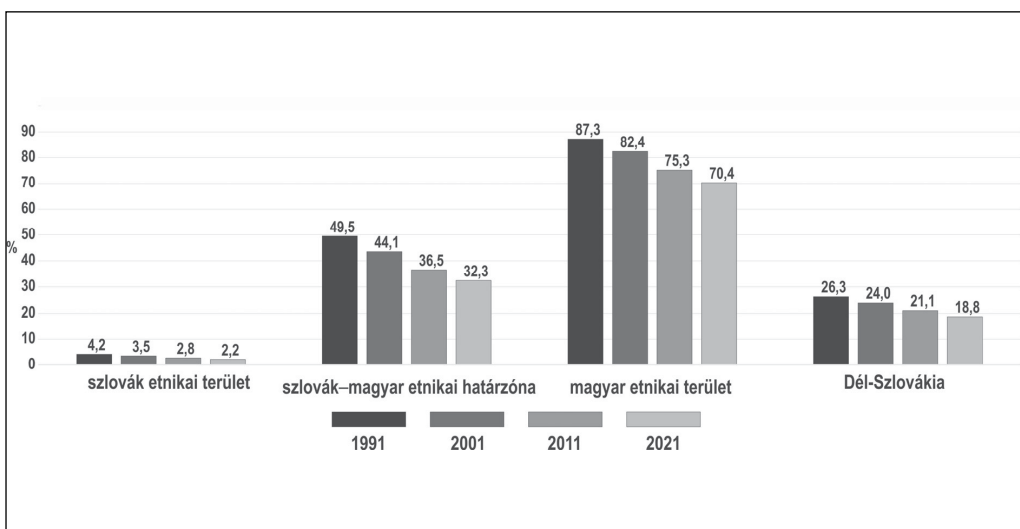

3. ábra: Dél-Szlovákia településeinek nettó migrációs arányszámának alakulása

Forrás: a mechanikus népmozgalmi statisztika és anonimizált mikroadat-állomány Szlovák Statisztikai Hivatal által közzétett adatai alapján saját szerkesztés

Dél-Szlovákia etnikai szerkezetének alakulása

A szlovákiai magyar közösség szinte teljes egészében Dél-Szlovákiában él. Az 1991-es népszámlálási adatok szerint a teljes magyar lakosság 98,8%-a élt a vizsgált területen, de többségben csupán két járásban, a Dunaszerdahelyiben és a Komáromiban volt. Ez az arány a 2021. évi népszámlálás eredményei alapján sem változott jelentősen (2021-ben ez az arány 98,5% volt). A szlovákiai magyar lakosság területi koncentrátsága tehát az elmúlt harminc évben nem változott, ugyanakkor Dél-Szlovákia etnikai összetétele jelentős mértékben átalakult (4. ábra). Míg 1991-ben a magyar nemzetiségűek aránya Dél-Szlovákiában 26,3% volt, addig 2021-ben már csak a régióban élő lakosság 18,8%-a jelölte meg a magyart a nemzetiségre vonatkozó első kérdésnél. 1991 és 2021 között a magyarság aránya legnagyobb mértékben, összesen 17,2 százalékponttal, a szlovák–magyar etnikai határzónán csökkent, de hasonló jelentős, 16,9 százalékpontos csökkenés figyelhető meg magyar többségű etnikai területen is. Azokon a településeken, ahol a lakosság több mint 75%-ban szlovák nemzetiségű volt, ott a magyarok aránya összesen 2,2 százalékponttal esett vissza.

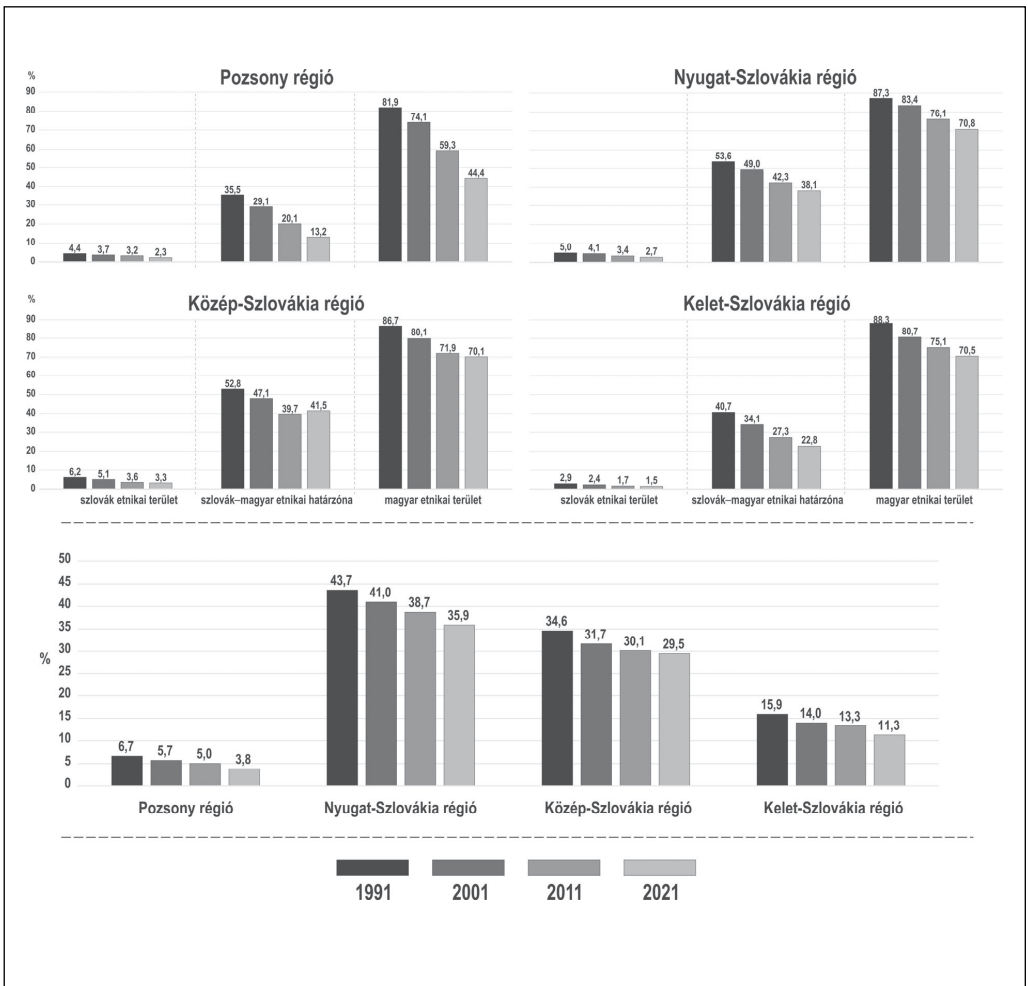

4. ábra: A magyar lakosság arányának változása Dél-Szlovákiában

Forrás: az 1991., 2001., 2011. és 2021. évi népszámlálás Szlovák Statisztikai Hivatal által közzétett adatai alapján saját szerkesztés

Ahogy az az 5. ábrán jól látható, a vizsgált időszak alatt a magyarság aránya mind a négy régióban, azon belül az etnikailag homogén és vegyes lakosságú területeken is, hasonló mértékben csökkent. A magyarság aránya a Nyugat-Szlovákiai régióban a legmagasabb, viszont ebben a régióban könnyelhető el a legnagyobb mértékű csökkenés is. Míg 1991-ben

a régió csaknem fele (43,7%) vallotta magát magyar nemzetiségűnek, ez az arány 2021-ben már csak 35,9% volt. 1991 és 2021 között a legdrasztikusabb visszaesés a magyarság arányában a Pozsony régió magyar etnikai területéhez tartozó öt településén (a Szenci járásban található Boldogfa, Hegysúr, Egyházfa, Zonctorony és Vök községekben), valamint az etnikailag vegyes lakosságú terület esetében történt, ahol a magyar lakosság aránya 37,5, illetve 22,3 százalékponttal csökkent. Ezekben a településeken a magyar népesség számbeli és aránybeli alakulása között nem feltétlenül van lineáris kapcsolat. A helyi magyarság arányának csökkenését leginkább a jelentős vándorlási nyereséget eredményező népesség-növekedés befolyásolta.

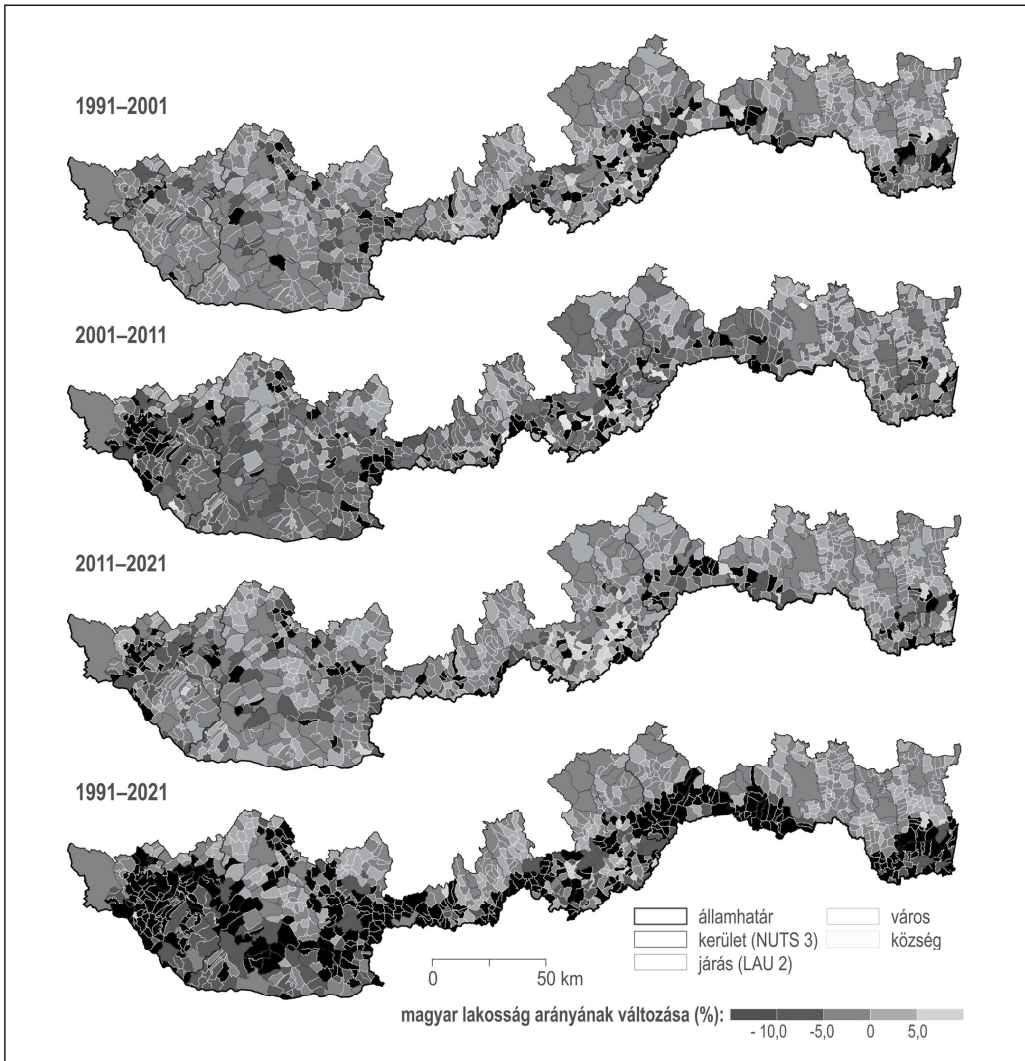

5. ábra: A magyar lakosság arányának változása a vizsgált területeken

Forrás: az 1991., 2001., 2011. és 2021. évi népszámlálás Szlovák Statisztikai Hivatal által közölt adatai alapján saját szerkesztés

A magyar lakosság arányának változását az egyes népszámlálások adatai alapján települési szinten az 6. ábra szemlélteti. A magyarság arányának változása minden egyes népszámlálás között nyomon követhető, azonban területi differenciáltsága eltérő. 1991 és 2001 között a legszámtovább csökkenést Közép- és Kelet-Szlovákiai régió járásainak déli, határhoz közeli településein figyelhető meg. A magyarság csökkenése, különösen a Rimaszombat és Tornalja között található községekben, de Királyhelmece környékén és a Kassától nyugatra, illetve délre fekvő településeken is, leginkább azzal magyarázható, hogy a 2001-es népszámlálás során számos lakos a roma nemzetiséget jelölte meg a népszámlálási adatlapon. A következő két népszámlálás között (2001 és 2011, illetve 2011 és 2021 között) a magyarság arányának változása már hasonló területi mintázatot mutat. Jelentős csökkenés figyelhető meg a Pozsonyhoz közeli településeken (a Szenci és a Galántai járás településein, illetve a Dunaszerdahelyi járás nyugati községeiben), Nyitra környékén a magyarlakta falvakban, az Érsekújvári járásban, Léva és Ipolyság között, a Rimaszombattól egészen Szepsiig húzódó határhoz közeli településeken, de a Töketeremesi és Nagymihályi járás déli, Királyhelmece és Nagykapos között található községeiben is.

Ha az 1991. és 2021. évi népszámlálási adatokat hasonlítjuk össze, akkor a magyar lakosság arányának változása nagymértékben másolja Dél-Szlovákia etnikai szerkezetét. A legtöbb esetben a magyarság arányának csökkenése azokon a településeken a legszámtovább, ahol az 1991-es népszámlálás eredményei alapján a lakosság több mint 75%-ban magyar nemzetiségű volt (6. ábra). A magyarság arányának csökkenése nem volt jelentős Komárom és Párkány közötti, a határhoz közeli településeken, illetve a Rimaszombati és a Nagyőrcei járasok kisebb falvaiban.

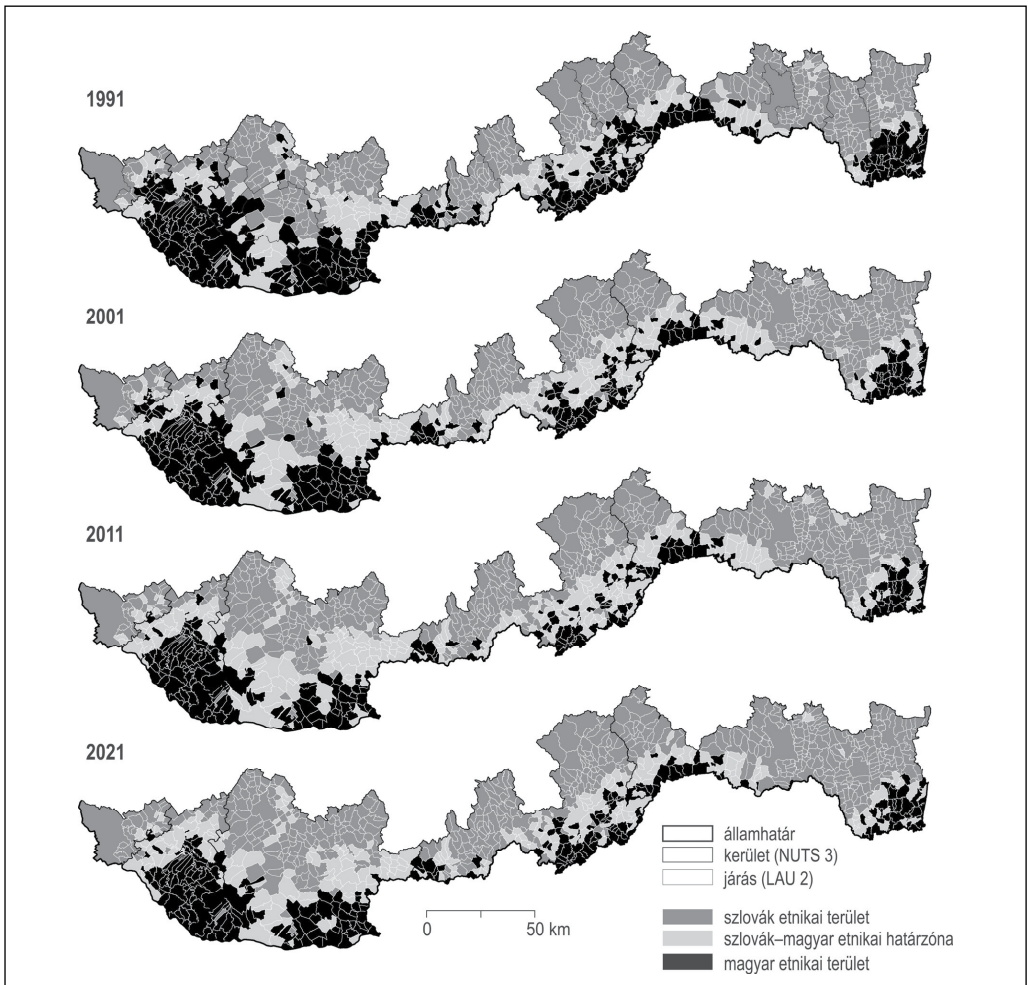
6. ábra: A magyar lakosság arányának változása Dél-Szlovákiában

Forrás: az 1991., 2001., 2011. és 2021. évi népszámlálás Szlovák Statisztikai Hivatal által közölt adatai alapján saját szerkesztés

A magyar nemzetiségű lakosság arányának csökkenése 1991 és 2021 között Dél-Szlovákia etnikai térszerkezetét és a szlovák–magyar etnikai határzóna alakulását is nagyban meghatározta (7. ábra). Míg 1991-ben Dél-Szlovákia területének egyes részein a szlovák és a magyar homogén etnikai tömböt éles nyelvhatár választotta el egymástól, 2021-ben a magyar és a szlovák lakosság érintkezési felülete már jóval nagyobb volt. Az elmúlt harminc év demográfiai és asszimilációs folyamatai következtében az etnikai határzóna folyamatosan szélesedik és délre tolódik, ezáltal jelentősen zsugorítva a magyar többségű

etnikai területet. Az etnikai kontaktzóna területi elmozdulása leginkább a pozsonyi agglomerációban, a fővárostól délkeletre Somorja felé, illetve Mátyusföldön, a Szenci, Galántai és Vágsellyei járásokban figyelhető meg, de az etnikai határzóna jelentősen kiszélesedett Csallóköz és az Ipoly–Garam vidéke között, de Közép-Szlovákia járásában is. A homogén etnikai tömb térvesztése jelentős az Érsekújvár–Párkány–Léva háromszögben, a Csallóköz nyugati felében, de az ország délkeleti csücskében is, Bodroghözben és az Ung-vidéken. Sőt, az Ipoly–Garam vidékén, illetve Nagykapos és Királyhelmece között nemcsak az etnikai homogén terület zsugorodása, hanem a korábban kompakt etnikai területek felbomlása is megfigyelhető. A szórványosodás terjedése jelentős még a Zobor vidéki magyarság esetében is.

7. ábra: Az etnikai szerkezet alakulása Dél-Szlovákiában

Forrás: az 1991., 2001., 2011. és 2021. évi népszámlálás Szlovák Statisztikai Hivatal által közölt adatai alapján saját szerkesztés

A magyar lakosság arányának csökkenése és a magyarok lakta területek zsugorodása azt eredményezte, hogy Dél-Szlovákiában 2021-re 70 település vált szlovák többségűvé. A magyar többségű települések száma az elmúlt harminc évben 319-ről 232-re esett vissza, a szlovák–magyar etnikai határzónához tartozó települések száma ellenben 199-ről 227-re növekedett.

A magyar többségű települések száma 1991-es képest mind a négy vizsgált régióban csökkent. A legnagyobb visszaesés Nyugat-Szlovákiában történt, ahol a magyar etnikai területhez tartozó települések száma összesen 42 településsel csökkent. Közép-Szlovákiában összesen 17, Kelet-Szlovákiában pedig 23 magyar többségű településsel volt kevesebb 2021-ben, mint 1991-ben. A Pozsony régióban mind az öt, a Szenci járásban található, korábban már említett település elveszítette etnikai homogenitását. Fontos viszont megjegyezni, hogy egyetlen település esetében sem történt olyan drasztikus magyarságfogyás, hogy a település két kategóriát zuhant volna.

	1991	2001	2011	2021
Pozsony régió				
szlovák etnikai terület	11	14	18	23
szlovák–magyar etnikai határzóna	13	13	12	7
magyar etnikai terület	5	2	0	0
Nyugat-Szlovákia régió				
szlovák etnikai terület	128	135	143	154
szlovák–magyar etnikai határzóna	80	94	115	103
magyar etnikai terület	155	137	112	113
Közép-Szlovákia régió				
szlovák etnikai terület	132	131	140	145
szlovák–magyar etnikai határzóna	60	80	83	64
magyar etnikai terület	85	66	54	68
Kelet-Szlovákia régió				
szlovák etnikai terület	214	218	221	233
szlovák–magyar etnikai határzóna	46	59	65	53
magyar etnikai terület	74	59	51	51
Dél-Szlovákia				
szlovák etnikai terület	485	498	522	555
szlovák–magyar etnikai határzóna	199	246	275	227
magyar etnikai terület	319	264	217	232

2. táblázat: A települések számának változása az etnikai homogenitás szerint

Forrás: az 1991., 2001., 2011. és 2021. évi népszámlálás Szlovák Statisztikai Hivatal által közölt adatai alapján saját szerkesztés

A belső migrációs folyamatok és az etnikai összetétel változása közötti statisztikai együttjárást a Pearson-féle korrelációs együttható kiszámításával határoztam meg (3. táblázat). Az elvégzett korrelációs számítások eredményei alapján megállapítható, hogy a belső vándorlási folyamatok (nettó migrációs arány) kapcsolata a magyar lakosság arányának változásával nem csupán az egyes népszámlálások között, hanem az egyes vizsgált területeken belül is eltérő.

Az 1991 és 2001 közötti időszakban Dél-Szlovákiában nem mutatható ki szignifikáns kapcsolat a belső vándorlási folyamatok alakulása és a magyarság arányának csökkenése között sem az etnikailag homogén területen, sem pedig azokon a településeken, ahol szlovák–magyar etnikai határ húzódik. A két változó közötti gyenge kapcsolat elsősorban az 1990-es években bekövetkezett belső vándorlási volumen csökkenésével magyarázható, illetve azt is érdemes megjegyezni, hogy a szuburbanizáció hatása sem volt még számottevően érzékelhető ebben az időszakban. A 2001. és 2011. évi népszámlálások között már megfigyelhető, hogy az etnikai határ és a magyar etnikai terület esetében a vándorlási nyereség és a magyar lakosság arányának csökkenése között negatív és közepesen erős kapcsolat áll fenn. Az utolsó két népszámlálás közötti időszakban a kapcsolat gyengébb, a két vizsgált változó értékeinek az együttjárása mind az etnikailag homogén, mind pedig a vegyes lakosságú területeken csökkent. Ha az elmúlt harminc év változásait, azaz a 1991 és 2021 közötti időszakot vizsgáljuk, akkor az egyes változók összefüggései mind az etnikai határ, mind pedig a magyar többségű területek esetében biztos, gyenge korrelációt jeleznek. A Pearson-féle korrelációs együttható alapján megállapítható, hogy az etnikailag vegyes lakosságú településeken ($r = -0,391$) a változók közötti kapcsolat szorosabb, mint azokon a településeken, ahol a magyar lakosság van többségben ($r = -0,275$).

A korreláció mértéke eltérőnek mutatkozott a különböző vizsgált régiókban. A belső migráció a magyar lakosság aránybeli változása közötti statisztikai összefüggés egyértelműen a Pozsony régióban volt a legjelentősebb. Az első időszakban csak a szlovák–magyar etnikai határ esetében volt erőteljes kapcsolat a vizsgált mutatók között ($r = -0,802$). 2001 és 2011 között már két területen is szoros kapcsolat mutatkozott. A szlovák többségű településeken a Pearson-féle korrelációs érték $-0,408$, a szlovák–magyar etnikai határon pedig $-0,650$ volt. Az utolsó két népszámlálás között a változók közötti együttjárás a magyar etnikai területen volt a legmeghatározóbb, sőt ebben az esetben a vizsgált változók közötti kapcsolat nagyon magas negatív korrelációra utalt ($r = -0,918$). Összességében a Pozsony régióban 1991 és 2021 között mind a három, etnikai homogenitás szerint meghatározott területen megfigyelhető volt a vándorlási folyamatok és a magyar lakosság alakulása közötti szoros kapcsolat. A szlovák többségű ($r = -0,459$) és az etnikailag heterogén települések ($r = -0,580$) esetében közepesen negatív, a magyar etnikai területen pedig nagyon magas negatív ($r = -0,940$) korreláció volt tapasztalható.

A városokból a falvakba irányuló nagy volumenű migrációs mozgások és az etnikai szerkezet alakulása közötti összefüggés a Nyugat-Szlovákia régió esetében is megfigyelhető, habár az egyes vizsgált változók közötti kapcsolat már nem volt olyan erőteljes, mint a fővárosban és annak környékén. A Pearson-féle korrelációs együttható értéke 2001 és 2011 között volt a legmagasabb. Az egyes változók között közepesen erős negatív, azaz jelentős kapcsolat volt a magyar többségű településeken és az etnikailag vegyes lakosságú területek esetében is. Míg a vizsgált időszak végére a homogén magyar területeken a Pearson-féle korrelációs érték jelentősen csökkent ($r = -0,233$), addig a két változó értékeinek együttjárása a szlovák–magyar etnikai határon 2011 és 2021 között továbbra is hasonló maradt ($r = -0,450$).

Ugyan Közép- és Kelet-Szlovákiában a belső vándorlási folyamatok alakulása, néhány kivételtől eltekintve, nincs szignifikáns kapcsolatban a magyar lakosság arányának csökkenésével, azonban a két változó egymásra gyakorolt hatása igazoltnak látszik. Hasonlóan a Pozsony és a Nyugat-Szlovákia régiókhoz, Közép- és Kelet-Szlovákia magyarlakta területein is a két változó közötti kapcsolat 2001 és 2011 volt a legszorosabb. Közepesen erős negatív korrelációt figyelhetünk meg a nettó migrációs arány és a magyar lakosság csökkenése között a Besztercebányai kerület magyar többségű településein ($r = -0,459$), valamint Szlovákia délkeleti részén a szlovák–magyar etnikai határon ($r = -0,480$).

	1991–2001	2001–2011	2011–2021	1991–2021
Pozsony régió	-0,399	0,165	-0,048	-0,036
szlovák etnikai terület	0,183	-0,408	-0,073	-0,459
szlovák– magyar etnikai határzóna	-0,802	-0,650	-0,246	-0,580
magyar etnikai terület	0,016	-0,167	-0,918	-0,940
Nyugat-Szlovákia régió	-0,113	-0,418	-0,227	-0,249
szlovák etnikai terület	-0,041	-0,023	-0,062	0,017
szlovák– magyar etnikai határzóna	-0,180	-0,535	-0,450	-0,488
magyar etnikai terület	-0,093	-0,525	-0,233	-0,285
Közép-Szlovákia régió	0,042	-0,207	0,028	-0,105
szlovák etnikai terület	0,119	0,082	0,050	0,019
szlovák– magyar etnikai határzóna	-0,046	-0,259	0,327	-0,160
magyar etnikai terület	0,017	-0,459	-0,132	-0,316
Kelet-Szlovákia régió	-0,022	-0,085	0,049	0,087
szlovák etnikai terület	0,034	0,091	0,195	0,170
szlovák– magyar etnikai határzóna	-0,091	-0,480	-0,036	-0,325
magyar etnikai terület	-0,027	-0,044	-0,260	-0,096
Dél-Szlovákia	-0,012	-0,244	-0,103	-0,167
szlovák etnikai terület	0,072	0,019	0,027	-0,007
szlovák– magyar etnikai határzóna	-0,108	-0,400	-0,161	-0,391
magyar etnikai terület	-0,007	-0,412	-0,220	-0,275

3. táblázat: A nettó migrációs arányszám és a magyar lakosság arányának kapcsolati összefüggései a Pearson-féle korrelációs együttható alapján

Forrás: az 1991., 2001., 2011. és 2021. évi népszámlálás, mechanikus népmozgalmi statisztika és anonimizált mikroadat-állomány Szlovák Statisztikai Hivatal által közzétett adatai alapján saját szerkesztés

Összegzés

A tanulmány Dél-Szlovákia rendszerváltás utáni belső vándorlási folyamatait mutatja be. A kutatás elemzi Dél-Szlovákia etnikai szerkezetének változásait is a migráció hatására, és ezzel megállapítja, hogy a változó vándorlási folyamatok mely területeken és milyen időszakban hatnak legjelentősebben a szlovákiai magyar lakosság arányának alakulására.

A rendszerváltás trendfordulót hozott nemcsak Szlovákia, de a többi Közép és Kelet-Európai poszt szocialista ország belső vándorlási folyamataiban is. Az 1989 előtti, a kerületi és járási városok felé irányuló abszolút koncentrációt a dekoncentráció váltotta fel. A rendszerváltást követően jelentősen lelassultak az urbanizációs folyamatok is és a belső migráció meghatározó térfolyamata a szuburbanizáció lett, amelynek következtében a város környéki vidéki településeken számottevő vándorlási többlet jelent meg.

A szuburbanizáció jelensége elsősorban a pozsonyi agglomerációt érinti, de a városokból a vidéki települések irányába történő vándorlási mozgás meghatározó Dél-Szlovákia több nagy (Kassa, Nyitra) és kisebb városának (Érsekújvár, Léva, Losonc, Rimaszombat, Rozsnyó, Nagymihály) közvetlen környékén is. A vidéki újrastrukturálódás térfolyamata, azaz a dezurbanizáció csupán a pozsonyi városrégióban figyelhető meg. Dél-Szlovákia vándorlási folyamatait, a szuburbanizáció mellett, nagymértékben befolyásolják a regionális gazdasági fejlettségi különbségek és az egyes települések országon belüli területi elhelyezkedése is.

A kutatási eredmények alapján egyértelműen megállapítható, hogy a szuburbanizáció nemcsak a városok környékén fekvő települések népességének növekedését, hanem egyúttal a magyar lakosság arányának csökkenését is jelenti. A szlovák lakosság létszámának növekedése egyenesen arányos a magyar lakosság arányának csökkenésével, amelynek következtében az elmúlt harminc évben jelentősen átalakult Dél-Szlovákia etnikai összetétele. 1991 és 2021 között a magyar nemzetiségű lakosság aránya 26,3%-ról 18,8%-ra csökkent. A magyar lakosság aránya hasonló mértékben és ütemben csökkent mind a négy vizsgált régióban (Pozsony, Nyugat-, Közép-, Kelet-Szlovákia régiók) és ezen belül az etnikailag homogén és vegyes lakosságú területeken is. Jelentős csökkenés figyelhető meg Csallóköz nyugati részén, a Nyitra környéki településeken, az Ipoly–Garam vidékén, leginkább Léva és Ipolyság között, de a Besztercebányai és Kassai kerületek magyar többségű déli fekvésű településein is. A magyar lakosság arányának csökkenése Dél-Szlovákia etnikai térszerkezetét és a szlovák–magyar etnikai határzóna alakulását is nagyban meghatározta. Az etnikai határzóna folyamatosan szélesedik és délre tolódik, amelynek következtében számottevően csökken a magyar többségű települések száma is.

Természetesen Dél-Szlovákia etnikai térszerkezetének változása nem csak a vándorlási folyamatok alakulásával magyarázható, hiszen a magyarság számának a csökkenésében meghatározó szerepe van a természetes népmozgalmi folyamatok kedvezőtlen alakulásának, a magyar lakosság elöregedésének, a „rejtett migrációnak” és az asszimilációs folyamatoknak is. Ugyanakkor a belső migráció statisztikai együttjárása a magyar lakosság aránybeli változásával, amit a Pearson-féle korrelációs együttható kiszámításával határoztam meg, számos régió és település esetében szignifikáns. A legerősebb kapcsolat a Pozsony környéki településeken figyelhető meg, de a migráció és a magyar lakosság arányának alakulása közötti kapcsolat szoros Nyugat-Szlovákia régió magyar többségű településein és az etnikailag vegyes lakosságú területeken is. A szlovák lakosság térnyerése a magyar lakosság rovására leginkább azokban a régiókban és településeken számottevő, ahol a társadalmi-gazdasági helyzet is kedvezőbb. Összességében a kutatás eredményei arra engednek következtetni, hogy a vándorlási folyamatok a jövőben is jelentős hatással lesznek Dél-Szlovákia etnikai térszerkezetének alakulására.

A tanulmány mellett, hogy segít mélyebb betekintést nyújtani Dél-Szlovákia etnikai összetételének alakulásába, különös tekintettel a szlovákiai magyar kisebbség számának és arányának térbeli változásába, értékes iránymutatást nyújthat a társadalmi szereplők és politikai döntéshozók számára is. Ezek a felismerések alapul szolgálhatnak a megfelelő stratégiák kidolgozásához, amelyek elősegíthetik az etnikai csoportok közötti harmonikus együttélést. Az oktatási, gazdasági és kulturális lehetőségek terén történő egyenlőbb hozzáférés előmozdítása erősítheti a közösségek közötti együttműködést és párbeszédet, amely elengedhetetlenek a kölcsönös megértéshez és a konfliktusok megelőzéséhez.